

Inauguració de l'exposició «Lluís Companys, 1882-1940. President del Parlament, president de Catalunya»

La presidenta

Secretària primera de la Mesa del Parlament de Catalunya; secretària quarta; expresident de la Generalitat de Catalunya; diputats i diputades del Parlament; antics diputats; director general de Relacions Institucionals amb el Parlament; director del Memorial Democràtic; senyores i senyors, bon vespre a tothom.

Com a presidenta del Parlament, els dono la benvinguda a aquest acte, amb el qual inaugurarem oficialment l'exposició «Lluís Companys, 1882-1940. President del Parlament, president de Catalunya».

Es tracta d'un petit homenatge, una humil contribució a la memòria de qui va ser el primer president d'aquest Parlament i, posteriorment, president de la Generalitat de Catalunya.

Seguint l'ordre previst, cedeixo la paraula al senyor Pere Sol, director d'Estudis Parlamentaris i actual secretari general, en funcions, del Parlament de Catalunya.

El secretari general en funcions (Pere Sol i Ordís)

Moltes gràcies, presidenta. President Montilla, secretaris de la Mesa, secretàries de la Mesa, diputades, diputats, directors generals, senyores, senyors, ja fa temps, des de la Direcció d'Estudis Parlamentaris, ens vàrem plantejar que calia que la mateixa Direcció promogués alguna actuació commemorativa del 75è aniversari de l'afusellament del president Companys.

D'entrada, ens hauria agradat molt poder centrar aquesta commemoració en la figura del president Companys com a president del Parlament de Catalunya, que va ser elegit amb caràcter interí el 6 de desembre, en la sessió inaugural del Parlament de Catalunya, el 6 de desembre del 32, i, amb caràcter definitiu, el 13 de desembre del mateix any. Però aquesta presidència va ser realment curta, al cap de sis mesos era nomenat ministre de Marina de la República, amb la qual cosa la seva presidència parlamentària va ser realment curta i sense que tingués una rellevància especial, llevat, especialment, tenint en compte, però, que sí que havia inaugurat el Parlament per primera vegada.

Per aquest motiu, el personal tècnic de la Direcció d'Estudis va proposar que aquesta commemoració se centrés en una exposició de material bibliogràfic relacionat amb la vida del president Companys, entre els anys 1930 i 1940, i fer referència, especialment, al context polític de l'època.

Per fer aquesta exposició teníem en compte dues experiències que en aquell moment –era l'any 2014–, estàvem en una petita exposició sobre el Centenari de la Mancomunitat de Catalunya i teníem prevista una segona exposició sobre documentació d'arxiu que en aquell moment havia arribat de Mas Perxés, a Agullana, més aquella documentació que venia de Salamanca i que plantejàvem un conjunt d'exposicions, que en diem de petit format.

És a dir, exposicions en les quals no se cerca l'exhaustivitat; en aquests dos casos concrets, no es cercava l'exhaustivitat del tema sinó, realment, mostrar sintèticament allò que havia sigut i allò que hauria pogut ser la Mancomunitat o la Generalitat durant la República, si dues dictadures, la de Primo de Rivera i la de Franco, no ho haguessin impedit.

Amb aquesta mateixa idea, doncs, l'exposició que avui s'inaugura respon a aquest petit format i inclou una selecció d'obra bibliogràfica i de la premsa periòdica de l'època: diaris, setmanaris, que permeten construir un relat dels esdeveniments i del context polític dels deu darrers anys de vida del president Companys.

La major part dels documents exposats pertanyen a la col·lecció Fornas, un fons bibliogràfic de gran valor històric que fou donat al Parlament, l'any 1985, pel diputat Josep Fornas, el qual és present a la sala i al qual torno a agrair el gest generós que va tenir amb el Parlament i amb el poble de Catalunya que el Parlament representa. Moltes gràcies.

La preparació de l'exposició ha anat a càrrec del personal de la Direcció d'Estudis, i vull fer un esment especial, també, de la Rosa Escrinhuela, l'Elvira Bosch, la Sara Farrero, la Carme Álvarez, el Jordi Serramià, en David Blas, en Quim Campano i la Mercè Requena. Així mateix, també he d'agraciar la col·laboració d'altres departaments del Parlament, el d'Edicions, amb el disseny gràfic; el dels Serveis d'Assessorament Lingüístic, amb la correcció de textos; el d'Estructures, Equipament i Seguretat, amb l'adequació de l'espai, i el de Relacions Institucionals, en la gestió d'aquest acte. Acabo –perquè m'allargo massa. La presentació de l'exposició, la conferència inaugural, correspon al doctor Arnau González i Vilalta, professor del Departament d'Història Moderna i Contemporània de la Universitat Autònoma de Barcelona, a qui vostès, en realitat, han vingut a escoltar.

Moltes gràcies.

(Aplaudiments.)

Arnau González i Vilalta (professor del Departament d'Història Moderna i Contemporània de la Universitat Autònoma de Barcelona)

Hola, bona tarda, secretari general, senyor Sol; presidenta, president Montilla, diputats i diputades; ciutadans i ciutadanes, en general, que han vingut a escoltar aquesta conferència.

Bé, anem directament a l'objecte de la conferència en sí. Per què a mitjans de novembre de l'any 2015 ens trobem aquí per parlar de la figura de Lluís Companys i Jover? Per què és mereixedora de la nostra atenció la trajectòria d'aquest polític vingut del món rural a la gran ciutat, d'origens nobiliaris i amic d'obreristes, de previsible advocat de bufet de família a defensor d'obrers, de federalista allunyat del catalanisme a mite del nacionalisme i l'independentisme català; de vida nocturna animada, vida privada complexa i caràcter molt convuls i temperamental; d'aquesta figura que no existiria sense la dècada dels anys trenta, entre l'any 1930 i el 1940. I, tinguem-ho clar, tots som esclaus de la dècada dels anys trenta, els europeus, els occidentals, en general.

D'aquesta veritable icona catalana, que no ha esdevingut espanyola –tot i que ho va ser en el seu moment–, que no ha esdevingut tampoc una icona europea ni internacional, segurament per l'especial lloc que ocupa Catalunya en aquest món. D'aquest nom que segurament podria haver sigut un Salvador Allende europeu, un Che Guevara català, o un Kennedy ibèric, però que no ho va arribar a ser-ho mai.

Doncs bé, per respondre per què no s'ha produït aquesta mitificació, més enllà de l'àmbit català, de Companys, crec que cal situar dos elements clars; dues realitats, i caldrà veure on encaixa, Companys, en aquests dos elements. Per una banda, cal dir que vivim en un món postmodern, on se'ns va dir que la història havia acabat l'any 1991, tot i que hem tingut molta història posterior; on el consumisme –és veritat que atenuat per la crisi econòmica dels últims anys–, en termes quantitatius però no qualitius, ha situat en l'imaginari col·lectiu una sèrie d'idees, de personatges, d'objectes que han estat exaltats a la categoria de mites, de referents: Steve Jobs, el darrer iPhone, Whatsapp, el Futbol Club Barcelona, Leo Messi, les sèries de televisió. És a dir, vivim en una època postmoderna on hi ha un buit real de figures que esdevinguin referents de masses per la seva implicació en la vida política, pública o cultural. Aquí no situarem, evidentment, Àngela Merkel, Tsipras, o d'altres, noms potser més mediàtics que polítics, o encara per consolidar.

Perquè la política, actualment, és mediàtica, sense profunditat, des de fa anys, si més no, en l'imaginari col·lectiu de la societat. Per tant, la pregunta és: Necessitem referents? Necessitem mites? Ens són necessaris per encarar el present i el futur? Companys ha de ser un d'aquests mites? Bé, el que hauria de ser segurament Companys és un referent, un exemple, un monument a la complexitat de la vida moderna.

I ara situem una altra qüestió que respon, en part, a aquesta pregunta de si necessitem mites o no. Mirin, viatjant els últims mesos per diferents parts del món, constato que sí, que, realment, en la història del segle XX, bàsicament, a diferents parts del planeta, es veu clara la necessitat de certs països o de certes societats de crear aquests mites, d'establir-los. Segurament, després, per oblidar-los en un nom d'una plaça, en una placa enmig d'un carrer o en el nom d'una fundació política, però hi ha la necessitat de crear vides ideals, morts heroïques, biografies totalment al servei de la causa en abstracte.

En els darrers mesos, per exemple, ho he observat a Dublín, desenes d'estàtues, plaques i altres rastres urbans del mite de la independència irlandesa de l'any 1922, de l'Aixecament de Pasqua, de l'any 1916, que es traslladen –això sí, també és veritat– a desenes de llibres actuals que analitzen el fenomen en qüestió.

A Mèxic trobo, per exemple, també, noms, iconografia memorialista, historicista en els noms de les parades del metro, en els monuments de la independència de principis del segle XIX, a la revolució dispersa dels anys deu i vint del segle XX; a la pintura muralista a Diego Rivera, entre altres pintors. A Roma, la unificació italiana, el 1860. A Bòsnia, on encara els monuments i els referents són els mateixos forats de les bales, o les mateixes ciutats dividides. O, a Albània, on els referents es van a buscar molt més enllà, molt enllà, a l'època medieval, es busca Skanderbeg com a defensor d'Albània davant de l'avanç turc. I a Xile, d'on tornava ahir mateix de viatge, on encara està tot a l'aire, on podem trobar algun homenatge a alguna estàtua de Salvador Allende, de Frei Montalva, però segurament el que hi trobarem més és el rastre de les plaques que recorden els assassinats per la dictadura de Pinochet a un carrer o un altre de la ciutat de Santiago.

I bé, Catalunya, quin lloc ocupa en aquesta visió internacional sobre els referents passats? I Companys, quina posició hi té? Companys hi té una posició especialment interessant, segurament que l'hauria de portar a ser un mite modern, però un mite no immaculat, amb una trajectòria no rectilínia sinó complexa, una persona de carn i ossos, real, no ideal.

Evidentment, tot i que avui estem aquí i que en les darreres setmanes s'estan publicant no diré desenes, però pràcticament una desena llarga de llibres, documentals... Companys no és una figura que resti a l'imaginari col·lectiu de la gent, de la societat catalana, de la gent menor de quaranta i de cinquanta anys. No es citen frases seves, no és una mena de Che Guevara explotat comercialment. Però, alhora, és una figura històrica, i per «històrica» vull dir no ja ell com a persona, sinó com a objecte de la història, que ha passat per èpoques de gran popularitat i utilització política i per èpoques d'oblit absolut.

Companys és el paradigma de com s'utilitza, es selecciona, es transforma i es manipula, a vegades, la història. I estem aquí, precisament, per això, perquè la figura de Companys és

l'exemple clar d'una manca de política de memòria catalana, clara, específica i espanyola, evidentment, ja no diguem. Té això alguna relació amb el fet que Catalunya tingui un estat o no? Bé, poder sí, poder no. Bé, Companys és un president democràtic, tinguem-ho present, no escollit directament pels ciutadans; succeirà Macià després de la mort d'aquest, tot i que a les eleccions prèvies a la mort del president Macià, el 19 de novembre del 1933, traurà més vots que el mateix Macià.

Per tant, un president escollit democràticament, assassinat a mans de la dictadura franquista –gràcies a la col·laboració de l'Alemanya nazi, de Hitler, i de la França col·laboracionista, de Pétain–; això, que segurament en el context d'un estat independent hauria comportat que a París, capital del país on fou detingut el quaranta, tingués una plaça o un carrer important; que hauria tingut el mateix efecte a Berlín; que, segurament, si la vida política de l'Estat espanyol fos diferent, faria que a València, a Valladolid, a Sevilla, Companys tingués una avinguda, tingués una plaça, tingués un monument, doncs, tot això, no passa.

I per què és així? Doncs perquè Companys és una figura que no genera consens, no genera consensos polítics actuals, historiogràfics, tampoc, perquè vivim en un país, Catalunya; un estat, Espanya, on la història, per a molts, es va aturar l'any 1931; per a d'altres, el 1934, 1936, 1939, 1940 i, per a uns últims, l'any 1978. I Companys ha vist com la seva vida era absolutament fragmentada, compartimentada, reduïda a la mort, l'any 1940, el 15 d'octubre de l'any 1940; el Sis d'Octubre del 1934, o la seva gestió durant la Guerra Civil.

I això fa que sigui un blanc fàcil per a la simplificació històrica i per a la crítica descontextualitzada, en un espai mental, cultural –hispanic, català, espanyol–, on els anys trenta es van allargar fins a finals dels anys setanta, per culpa de la dictadura del general Franco. I, aquí, en la realitat en la que encara avui en dia vivim, sempre s'utilitza la crítica respecte al passat franquista d'aquell polític, es diu que allò és pitjor que el franquisme, hi ha una por a la «guerracivilisme», és a dir, no hi ha un espai prou culte, prou tranquil per parlar d'història passada sense traslladar-la al present.

El passat és passat, amb connexions amb el present, és evident, però sense un nexa inqüestionable i lògic que ho connecti tot. Precisament, la figura de Companys ha estat víctima de tot això. Companys ha passat a la posterioritat per la seva mort heroica, dramàtica, l'any 1940, i això ha fet que s'eliminés pràcticament tota la seva vida anterior, tota la seva vida; en un segon, la mort, esborra tota una trajectòria vital, com si només existís aquell moment de la matinada del 15 d'octubre de l'any 1940.

Per tant, s'ha construït un mite purificador de la vida de Companys com si no hagués tingut blancs, negres, contradiccions, anades i vingudes. Per a alguns, aquesta mort és l'epicentre de la seva vida. Per a d'altres, la seva actuació com a president de la Generalitat durant la Guerra Civil ha de ser el centre de la seva trajectòria, a mode de contrarestar el mite de l'any quaranta. Encara, per a uns altres, sense una direcció clara, el Sis d'Octubre de l'any 1934 és el centre biogràfic de la trajectòria de Companys. Però és que la vida de Lluís Companys és molt més que aquests episodis individuals, separats, fragmentats, perquè del que es tracta, quan fem història, quan llegim història, és d'acceptar que la història de la humanitat és dura, producte de lluites socials, polítiques, que no tothom mira des de la mateixa perspectiva.

Certament, la mort, el seu assassinat, ho eclipsa tot; és evident, no és una mort al llit, tranquil·la, civilitzada, envoltada dels seus familiars, de la seva dona, dels seus fills, no. Es mor assassinat, afusellat per una dictadura. I així com la guerra eclipsa el Sis d'Octubre, i aquest eclipsa el 14 d'abril del 1931, i la dècada dels anys trenta eclipsa tota la seva vida anterior, hem de tenir present que és la seva trajectòria, en conjunt, el que el fa interessant, perquè és un personatge extraordinàriament contradictori i ric en matisos. És aquesta vida no recta, aquesta vida en la qual va fent canvis de direccions: polítiques, personals, professionals, el que fa interessant Companys.

Un conjunt vital que inevitablement ens dibuixa, doncs, la complexitat de la societat catalana de finals del segle XIX i de principis del segle XX, amb una vida pública extraordinàriament violenta i dura políticament. Els drames de la modernitat d'un país, molt similars als del conjunt del gruix de països del món occidental. Un personatge com Companys, que, com dèiem en començar, viu entre el món rural i agrícola, majoritari a Catalunya, encara als anys vint, trenta i quaranta, però que també viu, evidentment, la industrialització de la gran Barcelona.

Entre catalanistes, federalistes, independentistes, anarquistes, demòcrates i sobretot, republicans, que lluiten contra la monarquia, de la restauració canovista d'Alfons XIII; enmig d'una societat catalana, de la qual ell vol ser un actor polític important i s'implicarà directament en la vida política des de ben jove, i participarà de manera extraordinàriament activa en la premsa política i polititzada de la Barcelona dels anys deu i vint, en uns moments en els quals la premsa era directament òrgan de partit –avui en dia algú em diria que també, però, evidentment, sense l'encapçalament dels partits.

És un home d'acció, no és un teòric com Prat de la Riba, Rovira i Virgili, Comorera o Cambó. De fet, Companys no escriurà mai cap llibre cosa estranya en els polítics dels

anys vint i trenta, tots escrivien llibres, els venia de gust, creien que era transcendent i es venien.

És un personatge polític que es mou millor en la tensió del míting, en l'acte abrandat, en la lluita, s'alimenta d'això. És una figura que viu d'aquesta tensió, de la tensió d'estar davant de les masses, de parlar, d'arengar els seus seguidors, les persones que li donen suport. És un personatge que viu la política des de jove en posicions republicanes, democràtiques i d'esquerra moderada, anticlericals. En una societat amb una extrema tensió social, laboral, amb una desigualtat extrema en el camp econòmic, però també al camp.

És un revolucionari, Companys? Bé, és un revolucionari perquè ser demòcrata als anys deu, vint i trenta és ser revolucionari en el context de la política espanyola. I tinguem present que no es pot mirar ni la seva trajectòria ni la de tots els sectors polítics de la primera meitat del segle XX a Catalunya, o arreu del món occidental, sense tenir presents les desigualtats extremes i la violència que es viu als carrers entre els diferents sectors socials.

Enviat als nou anys al Liceu Políglota de Barcelona, on estudiarà, com els seus germans, sota la protecció del seu tiet, Sebastià Companys i Granyó, que havia de ser el seu mecenes, ell havia de ser el seu protegit en el bufet que ell dirigia, allà es relacionarà amb els fills de la burgesia liberal catalana; allà començarà a teixir els cercles, uns cercles d'amistat que el seguiran tota la vida. De fet, cal dir que és un home, Companys, d'amistats extraordinàriament fidels, que arriben en alguns moments a un cert..., allò, fanatisme dels seus amics que el segueixen fins on calgui.

Amb Salvador Seguí eren amics des de petits, a Tornabous, El Tarròs; però també, a Barcelona, ja des de jove, comença a formar part de grups, amb Francesc Layret, amb Humbert Torres, amb el que serà el futur conseller de Governació, Josep Maria Espanya, que tindrà un protagonisme durant les primeres setmanes de la Guerra Civil. Amb aquests i amb d'altres ja crea, als divuit anys, l'Associació Escolar Republicana, les primeres sigles d'una llarga llista.

Companys és un polític que passa per una llarga llista de sigles polítiques, com també ho fa l'esquerra catalanista durant les primeres dècades del segle XX. És membre de la Unió Republicana, de la Unió Federal Nacionalista Republicana, del Partido Reformista, empreses polítiques totes elles que fracassen i que no trobaran un èxit esclatant fins a la creació d'Esquerra Republicana de Catalunya, l'any 1931.

En contacte amb els sectors més radicals de l'extrema esquerra, ell mai se situarà en aquelles posicions. És que ell és un moderador de radicals, és un moderador de les posicions anarquistes i sindicalistes més extremes, és un moderador de les posicions

rabassaires més extremes. El que reclama, el que vol, és viure en una Catalunya autònoma dintre d'una Espanya republicana, democràtica, on es produeixi una redistribució de la riquesa, una Espanya, una Catalunya laiques, amb llibertat d'expressió.

Advocat laboralista, la seva tasca, el seu activisme farà que tardi anys a acabar els estudis. De fet, havia assolit abans el títol de notaries i tardarà llargs anys a tenir el títol d'advocat. Però serà ja directament a la política quan començarà a destacar al costat d'aquesta condició d'advocat laboralista defensor d'obrers en els conflictes que..., inunden la vida social a Barcelona i les seves àrees d'influència. Regidor a l'Ajuntament de Barcelona, pel Partit Republicà Català que havia fundat l'any 1917 al costat de Layret, de Marcel·lí Domingo –entre d'altres–, allà intentarà, entre d'altres coses, forçar una intervenció del Govern espanyol en pro de la millora de les condicions de vida dels obrers.

Serà a partir de l'any 1920 en el qual el seu protagonisme començarà, es farà cada cop més gran; empresonat amb altres advocats i activistes de l'any vint, al castell de la Mola, a Menorca, serà escollit diputat a Corts per Sabadell, l'any vint, ocupant l'escó de l'assassinat Francesc Layret, que sempre serà un dels seus referents.

Companys serà referent per a molts, però ell tindrà referents ben clars: Layret, Seguí, entre d'altres. a les Corts espanyoles, a Madrid, als anys vint, mentre la policia li fa un seguiment destacat per dos agents al llarg d'una dècada. Pràcticament, com passa amb d'altres polítics d'aquells moments, Companys es destacarà per la crítica a la guerra del Marroc, on el seu germà Camil, futur membre del PSOE i d'Esquerra Republicana, després, hi està destinat. Allà serà reelegit, se l'escull l'any vint, i reelegit l'any 1923.

I així com les seves crítiques absolutes a la política d'ordre públic i repressió dels governs espanyols en els conflictes obrers i socials a Catalunya –estem en els anys del pistolisme– serà en aquells moments en els quals Companys comença a destacar-se, a tenir una projecció ja no només catalana, sinó també espanyola. I Companys –i això ho hem de tenir present– serà un polític de projecció espanyola fins a la seva mort. La seva mort semblarà que ho havia d'accentuar, que havia d'accentuar aquest fenomen, però serà el contrari; serà víctima o patirà processos judicials per articles que publica a diaris que funda a Madrid. No té mai, en aquest sentit, por de les conseqüències legals i judicials que tinguin les seves opinions, li és igual, és un personatge extraordinàriament abrandat en política, publica el que vol i després és sotmès a constants judicis.

Serà en aquells anys, l'any 1922, on forma part i és un dels impulsors o l'impulsor directament de la fundació de la Unió de Rabassaires. Dirigirà el seu diari, tindrà sempre una connexió absoluta amb el món sindical agrari. Ell venia d'una família de propietaris,

però acabarà sent un dels fundadors d'un sindicat agrari, per tant, és una figura que no ve predeterminada pels seus orígens familiars, econòmics, socials.

Un cop s'instaura la dictadura de Primo de Rivera, continuarà dedicant-se a l'advocacia defensant pagesos, defensant obrers. En aquests moments, s'està fent una casa a Sabadell, d'on és diputat, i començarà a formar part dels nuclis que comencen a preparar complots contra la dictadura, contra la monarquia d'Alfons XIII; serà, per això, empresonat del 1929 al 1930. De fet, restava sota ordre governativa, i per això no va poder llegir el discurs d'inauguració de la Conferència d'Esquerres, on es va fundar Esquerra Republicana de Catalunya, i va haver de llegir-lo Joan Lluhí i Vallescà, en nom seu.

Es funda Esquerra Republicana de Catalunya, l'any 1931, amb Companys com a segona figura del partit. Companys és el líder o un dels líders del sector republicà, del sector segurament menys catalanista que entra dintre del partit, però esdevé la segona figura en un partit que és una suma de tradicions polítiques extraordinàriament diferents, molt diferent, en aquest sentit, de l'Esquerra Republicana de Catalunya d'avui dia, en alguns aspectes; l'Esquerra dels anys trenta és una suma d'elements i tradicions diferents.

A partir d'aquell moment, de l'any 1931, quan es proclama la República, Companys veu com se succeeix, en una llarga llista de càrrecs, en els quals ocupa la responsabilitat política. És regidor de l'Ajuntament de Barcelona, és alcalde de Barcelona, és governador civil de la província de Barcelona, això, a pocs dies de la proclamació de la República; diputat a Corts a les tres legislatures, tot i que només prendrà possessió del càrrec, l'any 1931, no el 1933 ni el 1936; cap de la Minoria Catalana, que dirigirà la defensa de l'Estatut d'autonomia al Parlament; diputat al Parlament de Catalunya; president del Parlament de Catalunya i ministre de Marina, l'estiu de l'any 1933. Ho serà fins a l'assumpció del càrrec de president de la Generalitat a la mort de Macià, a principis de gener del 1934, quan viurà una trajectòria més estable en la seva biografia política.

I tot això mentre resta a l'ombra de Macià, l'home Macià, el mite del consens, el polític que semblava que tenia poders realment taumatúrgics, la figura inqüestionable i impossible de criticar. I en uns anys, els anys trenta, en els quals abans d'esdevenir president de la Generalitat i també després, Companys mostra el seu caràcter d'home d'acció. És ell qui pren l'Ajuntament de Barcelona, el 14 d'abril de l'any 1931, i proclama la República espanyola i força a moure's el seu company i líder de partit, Francesc Macià, a proclamar la República, en aquest cas, catalana.

És llavors, al 1931, al 1932, al 1933, quan Companys mostra un caràcter a vegades dramàtic, amb pujades i baixades d'ànim, que el porten, en més d'una ocasió, a dimitir o a intentar-ho en diverses ocasions, per culpa de la dinàmica que no veu positiva, de la

Minoria Catalana a les Corts republicanes; per la seva relació amb l'afer Bloch, amb afers que després es veurà que no tenia cap responsabilitat.

És en aquells anys trenta, quan és menyspreat pels catalanistes conservadors de la Lliga, per suposadament no estar prou preparat per ser cap de la Minoria a Madrid, tot i que acabarà sent qui lideri l'aprovació d'un Estatut que, tot i rebaixat, serà venut i serà explicat a la societat catalana com un gran èxit; criticat pels nacionalistes d'esquerrres per poc catalanista; totes aquestes crítiques –i seran moltes–, durant l'exposició que tenen aquí a fora en trobaran alguna mostra..., seran moltes les crítiques que es llançaran contra Companys; tot això canviarà decisivament per a ell el dia de Nadal de l'any 1933, amb la mort de Francesc Macià.

Sent el número dos del partit, d'Esquerra Republicana, que és el partit que domina majoritàriament el país: els ajuntaments; el Parlament de Catalunya; la representació a les Corts, a Madrid; essent el número dos d'aquest partit i tot i les desavinences extremes i conegudes amb la majoria de sectors d'esquerra, però sobretot, amb els sectors independentistes, «separatistes» –en vocabulari de l'època–, la JEREC, les Joventuts d'Esquerra Republicana-Estat Català, tot i que Companys no tindrà gens fàcil per arribar a aquest càrrec, de president de la Generalitat, serà llavors quan Companys comença la trajectòria que el portarà a esdevenir una figura històrica, de transcendència. Sense la presidència de la Generalitat, evidentment, Companys no hauria passat a ocupar una conferència com la que fem avui dia, i tampoc, sense l'accés a la seva presidència, no tindríem gaire documentació.

És una persona, un polític, que no es preocupa per la posteritat. No és fins a l'accés a la presidència que comença a conservar documentació, segurament, perquè hi ha persones al seu costat que li conserven aquesta documentació, però no ens deixa rastre documental, pràcticament, directe. No tenim la seva correspondència, la seva documentació del despatx d'advocats. Ens hem de moure en documentació paral·lela, el que va enviar a d'altres.

Escollit ja president de la Generalitat, la seva figura assoleix un lloc central a la política catalana i a la política espanyola, també, perquè cal tenir en compte que Esquerra Republicana, en aquells moments, que és el partit que domina de manera abassegadora la política catalana, governa l'únic territori autònom de l'Espanya republicana. I això no és el mateix que disset comunitats autònomes.

La focalització de les polèmiques, discussions i debats polítics es fan entre Barcelona i Madrid, i encara que avui ens sembli que això també és així, als anys trenta ho era extraordinàriament molt més.

Companys arriba a la presidència amb un Estat, amb una República en mans de les dretes; de fet les dretes han guanyat, el novembre del 1933, les eleccions, en una Europa on Hitler fa poc ha arribat al poder a Alemanya, per les urnes, però destruint la democràcia alemanya de Weimar, posteriorment. Amb un continent i amb un món Occidental que es debat entre el feixisme i la Unió Soviètica i on les democràcies són dèbils i estan en absoluta regressió.

En aquest context, Companys és una figura transcendent a nivell no només català, sinó espanyol. Viurà sis anys d'una intensitat brutal dintre de la tempesta mortal en la qual s'endinsa Catalunya, Espanya i Europa.

En aquests sis anys formarà part com a actor principal, secundari o marginal, realment, del camí al desastre de tot un continent i ell és l'exemple clar: assassinat per una dictadura i lliurat per dos règims com el nazi i el col·laboracionista de Pétain.

A nivell català, de la política catalana, Companys viurà l'evolució del país, és a dir, de ser un líder sense cap mena de consens a principis de l'any 1934 –, a figura extraordinàriament forta de l'esquerra catalanista i republicana, després d'un acte d'extraordinària intel·ligència com és formar un govern de coalició amb diferents membres de les esquerres catalanistes. De desacatar les resolucions del Tribunal de Garanties Constitucionals, en referència a la Llei de contractes de conreu. Per tant, de ser un líder qüestionat per poc catalanista –catalanisme, avui, potser mort, però que en aquells moments existia–, de poc catalanista i de manca d'aptituds per al govern, de manca d'aptituds per liderar inqüestionablement Esquerra Republicana, a ser un mite vivent, màrtir empresonat després el Sis d'Octubre del 1934, empresonat, en definitiva, en defensa de la República, de l'Autonomia i, suposadament, contra el feixisme.

De controlar una revolució institucional, com és la del Sis d'Octubre, també social –el Sis d'Octubre no és només Barcelona, hi ha moltes realitats diverses a Catalunya–, a veure's engolit per una revolució, ara ja social i radical, com la del juliol del 1936, ara ja en mans dels anarquistes de la CNT i FAI, dels seus antics clients en el bufet d'advocats. D'una vida, als anys trenta, entre dos generals: el general Batet, el Sis d'Octubre del 1934; al general Franco, de qui ell era, de fet, com a mínim, company de Minoria del seu germà, Ramon Franco, escollit diputat d'Esquerra Republicana la primera legislatura republicana, l'any 1931. La vida, a vegades, és així de sorprenent.

En el període 1934-1940, Companys viu una vida extraordinària, és mitificat dues vegades i llançat als lleons en dues ocasions, el 1934 i el 1939-40. Criticat abans del Sis d'Octubre, la seva jugada estratègica, el Sis d'Octubre, de repetir un 14 d'abril del 1931, no funcionarà; la seva proclamació de l'Estat Català, dins de la República federal espanyola,

mai una proclama independentista, Companys no serà independentista –no sabem que hauria sigut a la seva vida més enllà del seu afusellament, però no ho serà–, i el Sis d'Octubre no és un moviment independentista, és un moviment extraordinàriament potent, però té un caràcter federal espanyol.

Fracassarà, evidentment, sí, en aquest moviment del Sis d'Octubre, però serà extraordinàriament hàbil en el joc polític, en el joc de la propaganda, en el joc de construir el consens al voltant de la seva figura. Empresonat quasi bé per voluntat pròpia, assumirà totes les responsabilitats i aconseguirà apartar del seu costat totes les crítiques. Quan Companys sortí de la presó el febrer, el març del 1936, ja no hi ha crítica a fer-li a Companys, s'ha sacrificat, per tant, ja ningú no li pot dir que no és prou catalanista, que no és prou...

Aquest Sis d'Octubre, que és extraordinàriament llaminer per a tot el món mediàtic i polític present, i que és utilitzat de manera absolutament mancada de veracitat, marca un fet clau de la interpretació i manipulació, a vegades, de la trajectòria de Companys. Hi insisteixo, el Sis d'Octubre no és un moviment independentista i sentint declaracions dels últims dies de certs representants polítics, sembla que no es recordi que es va fer en col·laboració amb el PSOE, a nivell espanyol.

Companys va davant del Tribunal de Garanties Constitucionals, el maig del 1935, en un acte de lluïment polític que l'aconsegueix convertir en una figura absolutament inqüestionable. Alliberat al cap d'un any i mig, viurà uns pocs mesos de consens, perquè la Guerra Civil esclata immediatament. I el que serà Companys durant la Guerra Civil és un simple supervivent polític, sobreviu a la revolució que ell no vol ni pot aturar, però que tampoc anima. I cal destacar, de Companys, de Josep Maria Espanya, de Ventura Gasol i de tants altres membres i dirigents d'Esquerra Republicana, la tasca humanitària que faran intentant salvar vides.

Cal assumir la responsabilitat que en el seu mandat –i l'ordre públic estan en poder de la Generalitat–, morin vuit mil persones, sí, però Companys i el seu govern no animen, no criden a matar ningú. El que fan és intentar salvar vides i ho faran amb totes les possibilitats que tinguin gràcies a la col·laboració amb consolats estrangers i amb *marines* de guerra estrangeres. El mateix cardenal Vidal i Barraquer serà salvat per un document signat pel mateix Companys. Companys intentarà recuperar el control del país d'una revolució que –ens agradi o no– és producte d'una societat en tensió extrema, amb desigualtats d'una radicalitat social que porten, que més enllà de les urnes, la societat visqui i intenti resoldre els seus conflictes a través de la violència.

Companys intenta mantenir tot el poc que queda de democràcia, com ho fa Azaña, o altres polítics de la República. I ho fa en conflicte amb la CNT, amb el PSUC, amb Largo Caballero, amb Negrín, amb el mateix Azaña, amb tothom. Intenta fugir més d'una vegada, durant la Guerra Civil, envia la seva segona esposa, Carme Ballesté, amb qui s'ha casat, l'octubre del 1936, a París, a viure.

No aprofita –alguns diran que per bé o per mal– oportunitats que podrien haver portat Catalunya a la independència durant els primers mesos de la guerra, i això justament li provoca, entre d'altres coses, el no control de la revolució, que se li organitzi un complot que intenti o pretengui segrestar-lo o, fins i tot, assassinar-lo, organitzat per sectors nacionalistes radicals, el novembre del 1936. Però Companys sobreviurà a la guerra, no la dirigirà, la cavalcarà, allò..., la «surfejarà» com si anés, sobre l'onada. I acabarà la guerra, i arribarà a l'exili absolutament abandonat, absolutament marginat, quasi sol.

És a dir, Companys no és una figura, quan s'acaba la guerra, quan travessa la frontera amb el lehendakari Aguirre –el president del Govern de la República espanyola, Juan Negrín, li havia promès travessar la frontera amb ell, però se'n va abans– és un personatge absolutament sol, no té un mínim consens polític al seu voltant, no té suports polítics de ningú. Companys viurà l'any i mig que aniran entre l'exili i el seu afusellament a Barcelona, pràcticament sol políticament, ningú vol formar un govern a l'exili al seu costat.

És una figura, també, esgotada, personalment i políticament, i amb tota seguretat, la seva mort, el seu assassinat és el que el torna a situar en un moment de consens. Sense les desgraciades actuacions de Hitler, de Pétain, i de Franco, en cadena, Companys, avui dia, no mereixeria, segurament, el consens ciutadà i general que ha de ser un referent, si més no, de la història contemporània de Catalunya i també ho hauria de ser de la d'Espanya.

Companys hauria mort a França, a Mèxic, a Nova York, als anys cinquanta, seixanta, setanta, segurament oblidat, segurament apareixeria en un breu d'una agència de notícies. Però no succeí així, mor a mans de Franco i de Hitler, i, Companys, amb aquesta mort, evidentment, no buscada però sí que forma part d'una trajectòria on la política és viscuda de manera dramàtica, acabarà sent exaltat per poetes, com Pablo Neruda, diplomàtic xilè –per cert, que no va voler ser funcionari del consolat a Barcelona, que va preferir Madrid, perquè deia que Barcelona era un lloc avorrit i que al consolat l'obligaven a fer molts números, i que a Madrid es podia dedicar a la poesia.

I Neruda fa i escriu *Canto en la muerte y resurrección de Companys* –i amb això acabo i el llegeixo–, i escriu Neruda: «Cuando por la colina donde otros muertos siguen vivos, como semillas sangrientas y enterradas / creció y creció tu sombra hasta apagar en el aire / y se arrugó la forma de la almendra nevada / y se extendió tu paso como un sonido frío / que

cayó desde una catedral congelada, / tu corazón golpeaba las puertas más eternas: / la casa de los muertos capitanes de España. / Joven padre caído con la flor en el pecho, / con la flor en el pecho de la luz catalana, / con el clavel mojado de sangre inextinguible, / con la amapola viva sobre la luz quebrada, / tu frente ha recibido la eternidad del hombre, / entre los enterrados corazones de España. / Tu alma tuvo el aceite virginal de la aldea / y el áspero rocío de tu tierra dorada. / y todas las raíces de Cataluña herida / recibían la sangre del manantial de tu alma, / las grutas estelares donde el mar combatió / deshace sus azules bajo la espuma brava, / y el hombre y el olivo duermen en el perfume / que dejó por la tierra tu sangre derramada. / Deja que rumbo a rumbo de Cataluña roja / y que de punta a punta de las piedras de España / paseen los claveles de tu viviente herida / y mojen los pañuelos de tu sangre sagrada, / los hijos de Castilla que no pueden llorarte / porque eres en lo eterno de piedra castellana, / las niñas de Galicia que lloran como ríos, / los niños gigantescos de la mina asturiana, / todos, los pescadores de Euskadi, los del sur, los que tienen / otro capitán muerto que vengar en Granada, / tu patria guerrillera que escarba el territorio / encontrando los viejos manantiales de España. / Guerrilleros de todas las regiones, salud, / tocad, tocad la sangre bajo la tierra amada: / es la misma, caída por la extensión lluviosa / del norte y sobre el sur de corteza abrasada: / atacad a los mismos enemigos amargos, / levantad una sola bandera iluminada: / unidos por la sangre del capitán Companys / reunida en la tierra con la sangre de España.»

Bé, després de llegir Neruda, i encara que el cantés Neruda, Companys no esdevé mai un referent espanyol ni universal. La veritat és que Companys esdevé un referent, un mite, com li vulguem dir, exclusivament català. Un mite, en part, utilitzat o apropiat per sectors nacionalistes independentistes, tant d'Esquerra Republicana com d'altres formacions, no, per exemple, de Convergència i Unió, de Convergència Democràtica, que en reivindicarà més la seva mort que la seva vida. I en algunes ocasions, tergiversada la seva trajectòria. Reivindicat per l'esquerra catalana, que també en lloa el seu esquerranisme, als anys setanta, als vuitanta, ara, segurament, no tant, però en cap ocasió, des de cap sector per part de la política espanyola.

Els governs espanyols encara no han fet cap acte de reparació simbòlica, verbal, oficial, del cap de l'Estat, com a homenatge a la figura de Companys, de la mort de tantes persones. Ja ningú al PSOE recorda que l'any 1934, que l'any 1935, que el 1936 Companys era un mite, també per al PSOE, que va col·laborar amb ells en el moviment d'octubre; que el maig del 1936, abans de la Guerra Civil, es va passejar per Sevilla amb el president del Govern, Diego Martínez Barrios, anant a les corrides de toros, a la Feria de Abril, aplaudit per les multituds. Ja ningú es recorda que quan surt de la presó, Companys, el març del 1936, al Puerto de Santa María i passa per Castella milers de

persones surten al pas del seu tren cridant: «¡Viva Cataluña, viva «Companis!» Els molesta, en certa mesura, el catalanisme, no es lloa tampoc per part de l'esquerra espanyola el seu esquerranisme.

I, tornem al principi, Companys, –i amb això acabo– és una figura extraordinàriament rica i complexa, reduïda la seva mort, manipulada i oblidada respecte al seu bagatge vital. Segurament és el clar signe d'una Catalunya que no acaba de trobar el seu lloc al món i d'una societat amb grans mancances culturals, encara.

Moltes gràcies.

(Aplaudiments.)

La presidenta

Gràcies per aquesta intervenció. I ara em permetran que afegeixi algunes breus reflexions al que ens ha exposat el doctor Arnau González.

La primera és que fa setanta-cinc anys, amb l'afusellament del president Companys, el franquisme no pretenia matar només una persona; amb Companys volien assassinar tot el que ell representava, volien acabar amb les institucions catalanes, ofegar per sempre l'anhel de llibertat de Catalunya.

Com va escriure l'extremeny Fernando Valera, que va ser cap del govern republicà a l'exili: «Digámoslo claro, lo han asesinado por catalán. El odio del vencedor hubiera querido fusilar en su persona a Cataluña entera.»

Volien acabar amb la voluntat d'autogovern del poble català. I, setanta-cinc anys després, som aquí, amb els anhels de llibertat i la voluntat d'autogovern més vius que mai.

Lamentablement –també s'ha dit–, setanta-cinc anys després, i amb gairebé quaranta anys de democràcia, l'Estat espanyol no ha anul·lat el judici de Companys, tot i les peticions que ha rebut des de les institucions i també des de la societat civil. Només ho han fet per la porta del darrere, argumentant que amb la Llei de la memòria històrica, la sentència ja va ser expulsada de l'ordenament jurídic, i que, per tant, no calia l'anul·lació del judici.

S'ha demanat també als governs espanyols que condemnin el consell de guerra i l'assassinat del president, que demanin perdó, com han fet els governs democràtics, o com ho van fer els governs democràtics d'Alemanya i del Japó, pels crims de la Segona Guerra Mundial. No ho han fet. Tampoc han complert, de forma lleial, amb el retorn dels documents que retenien a l'Arxiu de Salamanca.

I, ara, la memòria del nostre país té una altra exigència, que la Comissió de la Dignitat ja va posar sobre la taula i que el Govern català ha recollit, tot instant el Govern d'Espanya, que es tracta del retorn a la Generalitat de l'arxiu que la policia nazi va requisar a París i que ara, actualment, és a l'Arxiu Militar d'Àvila. Això ja s'ha demanat, però, de moment, encara estem igual.

Són greuges a la nostra història, a la nostra memòria, a la justícia, i que esperem que es reparin alguna vegada.

I una darrera reflexió. El president Companys, amb el seu afusellament, va esdevenir un mite, com també ha dit el doctor Arnau González, un símbol de la llibertat de tot un país. També va encarnar la unió de la Catalunya social i la nacional, el lligam entre l'avenç social i l'avenç de l'autogovern de Catalunya.

La força del que representa històricament ha deixat sovint en segon terme la seva pròpia trajectòria, la persona darrere el mite, que també és una mica el que ens ha explicat avui el doctor Arnau González. Però, com bé ens han recordat –no només el conferenciant d'avui, sinó també altres historiadors–, el president Companys fou un president humà, amb les seves contradiccions, amb virtuts i defectes; amb encerts i errors en la seva acció política. I, potser, cal aprofitar ara, vull aprofitar per fer un reconeixement de la tasca dels historiadors, i també destacar la importància del seu treball.

Perquè és fàcil caure en la temptació de caricaturitzar o simplificar alguns fets, no?, i algunes decisions que va prendre, per exemple, el president Companys, que ara en parlàvem, no? I encara és més senzill fer-ne una comparació superficial, interessada amb l'actualitat, que alguns ja fan.

És, doncs, molt important tenir veritable coneixement d'aquells episodis, de per què es van prendre unes decisions o unes altres i també dels condicionaments amb què es va trobar.

Només coneixent realment la història podrem aprendre'n, evitar errors i emular encerts. Sense un coneixement realment de la història, apel·lar-hi només ens portaria a enganyar-nos a nosaltres mateixos.

Conèixer el passat ens ajuda a entendre la realitat present. Si l'estudiem amb detall, podrem entendre el present i disposarem de més elements, de més coneixement, de més recursos per enfrontar-nos als reptes del present i del futur que té el nostre país, que són molts.

Els animo, doncs, a conèixer la història, a llegir les obres del doctor Arnau González i a visitar l'exposició «Lluís Companys, 1882-1940. President del Parlament, president de Catalunya».

Moltes gràcies per la seva atenció.

(Aplaudiments.)